

Pukovnik
ĐORĐE STANIĆ

Edukativno-teorijski aspekti stvaralačke primene iskustava iz narodnooslobodilačkog rata

Uvodna razmatranja

S obzirom na to da su praksa i teorija dva fundamentalna faktora ljudskog saznanja uopšte, i da su praktična delatnost i teorijsko mišljenje dve međusobno dijalektički povezane ljudske moći u svakoj sferi — pa i u odbrambeno-vojnoj, to je izučavanje njihove uloge u vojnonaučnom saznanju od kapitalnog značaja. U marksističkom smislu praksa je uvek aktivna, stvaralačka, svesna ljudska društvena delatnost. Društvena praksa, dakle ne samo čulna delatnost, u sebi uvek sadrži i teorijsko mišljenje. U procesu saznanja, uključujući i saznanje u obuci i vaspitanju i naučno saznanje (koje se u savremenoj obuci, naročito visokoškolskoj, sve više približavaju) čulno-praktični i misaono-teorijski elemenat su u jedinstvu.

Za temu koja se razmatra značajno je istaći još jednu osobenost odnosa teorije i prakse, a to je da se odnos između naučne teorije i prakse sastoji u njihovom međusobnom uslovljavanju, odnosno i teorija i praksa se razvijaju tako što se oslanjaju jedna na drugu — a ozbiljna je greška ako se one razdvajaju.¹ Hronološki uzevši, praksa po pravilu, prethodi teoriji, mada je moguće i obratno. U didaktičko-metodičkom smislu to se još češće događa, naročito u visokim vojnim školama (postupnost i sistematičnost u obuci).

Ako se radi o izrazito stvaralačkom odnosu: prošla ratna praksa — teorija rata — buduća ratna praksa, ili još konkretnije: oru-

¹ U procesu saznanja moguće su dve, najčešće greške: (1) pogreška preuveličavanja značaja i uloge čulne prakse (činjenica), dok se razvojna uloga teorije potcenjuje. To je pogreška prakticizma, čija je posledica nedovoljno teorijski zasnovana delatnost; i obratno (2) precenjivanje uloge teorije — pogreška teoretizma.

žana borba u prošloj ratnoj praksi — teorija ratne veštine — oružana borba u budućoj ratnoj praksi, važno je istaći još jedan specifičan problem. U ovim izuzetno složenim odnosima nije moguće ove relacije izučavati kibernetiski, kao neku idealnu povratnu vezu. Teorijski doduše, postoji mogućnost da se celovito uopšti neka ranije veoma uspela praksa i na toj osnovi relativno pouzdano izgradi teorija za neku buduću praksu. Međutim, postojanje potpunih i celovitih činjenica i informacija o nekoj ranijoj praksi, bez obzira na to o kojoj je delatnosti reč, praktično je nemoguće. To pogotovo nije moguće za neku raniju ratnu praksu, pa i praksu narodnooslobodilačkog rata.² U stvarnosti, pogotovo kad je reč o tako složenim delatnostima — kao što je vojna delatnost, odnosno ako se radi o ratnoj praksi, situacija je znatno složenija. Vrlo je teško saznati prošlu ratnu praksu, još je teže iskustva iz te prakse stvaralački uopštiti u pouzdanu teoriju, a možda je najteže obezbediti da ta teorija bude pouzdan, ako već ne može biti verifikovan oslonac za buduću ratnu praksu — na osnovu njenog predviđanja i anticipacije. Prema tome, ovde se radi o takvom odnosu — da ni prethodna ratna praksa nije potpuno saznata, niti je teorija potpuno zasnovana i tačna, već da postoji dijalektička sinteza između relativno spoznate prethodne ratne prakse i relativno zasnovane i manje ili više delimično ostvarljive teorije u nekoj budućoj anticipiranoj ratnoj praksi. U našem konkretnom slučaju reč je o odnosu: iskustva iz ratne prakse NOR-a — stvaralačko uopštavanje tih iskustava u vojnu teoriju i misao (teoriju rata, teoriju ratne veštine, teoriju vojnog vaspitanja i obrazovanja i dr.) — uslovi buduće ratne prakse u opštenarodnom odbrambenom ratu, naravno, ukoliko ih je moguće naučno predvideti.

Još jedna karakteristika je značajna za ovaj odnos, a to je da se prošla ratna praksa, stvaralački uopštena u iskustva, ne primenjuje neposredno u buduću ratnu praksu. Buduća ratna praksa je verovatna, a ne aktuelna praksa. Prema tome, ne postoji ni pouzdan kriterijum verifikacije teorije zasnovane na prošloj ratnoj praksi. Buduća ratna praksa nikad nije neposredni nastavak neke ranije ratne prakse. Između ranije ratne prakse i buduće ratne prakse postoji kraće ili duže vreme mirnodopskog perioda u kom se takođe stiču određena iskustva značajna za buduću ratnu praksu. Prema tome, između prošle ratne prakse i buduće ratne prakse postoji po-

² Ovde se ne govori o izučavanju i stvaralačkoj primeni ratnih iskustava uopšte, mada su i ona, naročito iz savremenih ratova, za vojnu misao značajna. Međutim, ta iskustva nemaju značaj trajne determinante — kao što je slučaj sa iskustvima iz našeg NOR-a i socijalističke revolucije.

srednik — mirnodopska praksa, naročito praksa obuke i vaspitanja (vežbe i dr.).

Prema tome, transfer iskustava iz prošle ratne prakse u odbrambeno-vojnu teoriju ostvaruje se uzimanjem u obzir najmanje dva konstitutivna elementa: (1) iskustva iz mirnodopske »borbene« prakse, pre svega zajedničkih vežbi jedinica i komandi (manevri, KŠRV, ŠRV i dr.) i (2) anticipiranje i naučno predviđanje karakteristika i sadržaja buduće ratne prakse.

Već iz ovih nekoliko karakteristika fenomena transfera i primene ratnih iskustava iz prošle ratne prakse, posredstvom mirnodopske »borbene« prakse (obuke), u teorijske uopštene zakonitosti i principe, primenljive za buduću ratnu praksu, predstavlja izuzetno visok stvaralački misaono-intelektualni proces, pre svega zasnovan na naučnom i stvaralačkom mišljenju.

Drug Tito je veoma često isticao značaj iskustava iz NOR-a i njihove primene. Tako, na primer, u intervjuu listu »Narodna armija« (1953) drug Tito ističe: »Naše iskustvo (iskustvo iz NOR-a, primedba Đ. S.) treba u našim vojnim školama i akademijama da bude uzeto kao osnov, a iz njega u prvom redu pitanja morala i shvatanja. Ja ne kažem da iskustvo treba sada prosto presaditi u našu armiju, pa da bude onako kao što je onda bilo. To iskustvo može da bude samo osnovna linija, jer su današnja tehnička sredstva, današnja vojna ratna sredstva na daleko većoj visini nego što su onda bila, a i eventualni novi ratovi imaće drugačiji karakter. Ja, dakle, ne kažem da je dovoljno naše iskustvo pa da naša armija bude neka nepobjediva armija. Ne, to je samo jedno iskustvo, ali takvo koje ne može da izgubi svoj značaj ni ubuduće, a naročito u slučaju totalnih ratova i desantnih operacija. I ovaj rat je bio totalan, ali eventualni budući rat biće još strašniji i zato iskustvo koje smo stekli ima značaja za našu armiju, pa i za svaku drugu koja bi htjela da ga primjeni«. ³ Ove misli druga Tita sadrže i odražavaju sve bitne osobenosti stvaralačke primjene iskustava iz NOR-a u eventualnom budućem ONOR-u — o kojima je bilo reči. Dve godine kasnije, takođe u intervjuu »Narodnoj armiji« (1955) drug Tito, govoreći o iskustvima iz NOR-a, još konkretnije obrazlaže kako ta iskustva treba koristiti: »Korišćenje iskustava iz prošlog oslobodilačkog rata ima ogroman značaj za nas, za odbranu naše zemlje u eventualnom budućem ratu s novim ratnim sredstvima i novim metodama ratovanja. Na žalost, u našim vojnim školama posvećuje se tome premalo pažnje, iako bi tome trebalo naročito danas posvetiti

³ Tito, *Vojna djela*, knj. 3, VIZ, Beograd 1956, str. 97.

pažnju. Razumije se, iskustvo iz prošlog rata mora se kombinovati s perspektivom budućeg rata, sa savremenim sredstvima, sa drukčijim metodom ratovanja». ⁴

U svom čuvenom govoru povodom promocije za počasnog doktora na proslavi 50-godišnjice Univerziteta u Ljubljani (1969) drug Tito je, govoreći o našoj koncepciji opštenarodne odbrane izrekao misao koja je već stekla status postulata: »Naša današnja koncepcija opštenarodne odbrane nije ništa drugo nego dosljedna i odlučna primjena tih velikih iskustava iz NOR-a u našim sadašnjim uslovima, ⁵ a iste godine, govoreći delegaciji JNA povodom Dana armije dalje razrađuje značaj iskustava iz NOR-a, ističući: »Mislim da ne treba da budemo zabrinuti za naša iskustva iz rata. Ta iskustva treba teoretski obraditi, a onda posebnu pažnju posvetiti obuci i upoznavanju ljudi s tim iskustvima«. ⁶ Ovde drug Tito naglašava, pored ranije istaknutih elemenata, i značaj obuke, dakle pedagoško-andragoški i didaktičko-metodički aspekt transfera iskustava (znanja, veština, navika, metoda mišljenja i dr.). U telegramu učesnicima simpozijuma o Teritorijalnoj odbrani (1970) drug Tito iznosi najpotpuniju misao o značaju iskustava iz NOR-a za našu koncepciju opštenarodne odbrane: »Koncepcija opštenarodne odbrane predstavlja dosljednu, odlučnu i stvaralačku primjenu bogatih iskustava iz NOB u našim sadašnjim uslovima i izraz je potreba našeg samoupravnog socijalističkog društva«. ⁷

Drug Tito je isticao i značaj uopštavanja iskustava za izgradnju naše vojne teorije: »Izučavanje iskustava NOR-a jeste značajan zadatak ne samo vojne publicistike već i šire, jer NOB-a je nepresušno vrelo za naš revolucionarni razvoj, za odbrambenu politiku i praksu. Ta iskustva su od posebnog značaja za daljnji razvoj i naše vojne teorije. Dosljedno ostvarujući principe koncepcije opštenarodne odbrane, moramo se stalno vraćati tom našem neiscrpnom izvoru.« ⁸

U referatu na 11. kongresu SKJ, govoreći o zadacima ratnih kadrova u prenošenju iskustava iz NOR-a, drug Tito kaže: »Učesnici našeg NOR-a, naročito mlađi, mogu i ubuduće davati dragocen doprinos u prenošenju iskustava na mlađe kadrove i obezbeđivanju revolucionarnog kontinuiteta«. ⁹ U intervjuu časopisu »Vojno delo« (1973), drug Tito je posebno istakao značaj iskustava iz borbenih dejstava NOR-a i način kako ih ugrađivati u našu ratnu doktrinu:

⁴ Isto, str. 170.

⁵ Isto, str. 196.

⁶ Isto, str. 207.

⁷ Isto, str. 231.

⁸ Tito, *Vojna djela*, knj. 5, str. 135.

⁹ Tito, *Govori '78.*, »Borba«, Beograd, 1979, str. 44—45.

»Ova iskustva iz borbenih dejstava moramo i dalje izučavati, ugrađivati ih u našu vojnu doktrinu, u obuku, jasno, polazeći od savremenih uslova i fizionomije eventualnog rata, realnih mogućnosti potencijalnog agresora, savremenog naoružanja itd.«¹⁰

Sa stanovišta teme koja se razmatra, iskustva iz NOR-a imaju četiri bitne dimenzije: (1) značajan konstitutivni element naše savremene odbrambeno-vojne misli — koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, teorije ONOR-a i teorije ratne veštine; (2) didaktičko-metodički fenomen transfera iskustava (znanja, veština, navika, sposobnosti, metode rada i mišljenja) iz ranije ratne prakse i mirnodopske obuke u buduću ratnu praksu u ONOR-u;¹¹ (3) vaspitna — negovanje i razvijanje tradicija iz NOR-a, odnosno kao princip didaktičke evokacije NOR i socijalističke revolucije, i (4) pedagoško-andragoško nasleđe — naročito iz rada vojnih škola i kurseva u NOR-u i njihova stvaralačka primena u savremenim uslovima i u uslovima eventualnog opštenarodnog odbrambenog rata.

Iskustva iz narodnooslobodilačkog rata kao konstitutivni element odbrambeno-vojne teorije

Naša savremena odbrambeno-vojna misao (konceptija i doktrina opštenarodne odbrane, teorija ONOR-a, teorija ratne veštine, teorija vojnog vaspitanja i obrazovanja i dr.) u značajnoj meri je zasnovana na stvaralačkoj primeni i uopštavanju iskustava iz našeg NOR-a. Iskustva iz NOR-a su, jedan, ali ne i jedini, izvor izgradnje naše odbrambeno-vojne misli. Koliko će odbrambeno-vojna iskustva iz NOR-a biti ugrađena u našu savremenu vojno-odbrambenu teorijsku misao zavisi od brojnih činilaca.

Prvo, zavisi od kvaliteta savremene prakse i njene globalne sličnosti sa budućom ratnom praksom, a zatim od kvaliteta naučnog uopštavanja i stvaralačke transformacije tog generalizovanog iskustva u teorijsko mišljenje. Udaljenost prošle ratne prakse može imati dvostruko dejstvo — pozitivno i negativno. Ako je distanca veća — viši je i objektivniji kvalitet uopštavanja — što je pozitivno, ali je i manje neposrednih učesnika NOR-a — što je negativno.

¹⁰ »Vojno delo«, br. 6/73, str. 11—12.

¹¹ Fenomen transfera se može razmatrati i u užim značenjima od navedenog — kao transfer znanja, veština i navika usvojenih u vojnoj školi u trupnu praksu, kao prenošenje stečenih znanja iz jedne u drugu fazu obuke i sl.

Drugo, na korišćenje ratnih iskustava značajno utiče i što se vojna delatnost, posebno delatnost starešina ne »primenjuje na mrtvu materiju, ili na neki živi objekat koji uglavnom pasivno reagira. Naprotiv, to je uvek delovanje na živi objekat koji svesno, često za suprotnu stranu sasvim neočekivano reagira. To daje posebno obeležje izučavanju ratnih iskustava sa naročitim akcentom protiv težnje za iznalaženje šematizovanih zakona vođenja rata.«¹²

Treće, naročito je važno da se sagledaju prošli uslovi (uslovi u NOR-u) i budući uslovi (uslovi ONOR-a), naravno posredstvom mirnodopskih saznanja. Osnovni je problem kako tu raniju ratnu praksu promišljati, odnosno »kako tu autentičnu praksu misliti, tj. sa koje teorijsko-metodološke i vremenske stajne tačke istraživati: vremena sadašnjeg ili vremena kada je ta praksa nastajala.«¹³

Sa stanovišta izgradnje teorije rata, uslovi i karakter ONOR-a i oružane borbe u njemu primarni su kriterijum vrednovanja stvaralačke upotrebljivosti iskustava iz NOR-a. Ovaj kriterijum je, međutim, iako nužan, ipak relativan. Njegova primena zavisi u velikoj meri od toga koliko je realno sagledana i naučno prognozirana fizionomija ONOR-a kao buduće vitalne pojave. Tu se, dakle, radi o drugačijem metodološkom pristupu od istoriografskih istraživanja.¹⁴ Najbolji put je — izgraditi teoriju NOR-a, izučiti uslove budućeg ONOR-a, kritički komparirati uslove NOR-a i uslove ONOR-a, stvaralački transformirati one elemente, pre svega generalije, teorije NOR-a u teoriju ONOR-a i ratnu veštinu — koji odgovaraju budućoj ratnoj praksi, uzimajući u obzir i stvaralačku primenu mirnodopskog iskustva (obuke).¹⁵ Međutim, treba uvek imati u vidu da je eventualna buduća ratna praksa (ONOR) jedini pouzdani kriterijum verifikacije teorije (ONOR-a, ratne veštine). Stoga, u miru stvorena teorija, i u okolnostima da su u najvećoj meri uvažavani teorijsko-metodološki i gnoseološko-epistemološki putevi saznanja, nikada objektivno ne može potpuno biti odraz potreba buduće ratne prakse. Zato je i najbolja teorija, stvorena u miru na osnovu prošlih ratnih iskustava i mirnodopske prakse (obuke), ipak relativna, nepotpuna i

¹² Veljko Kadijević, *Uloga ratnih iskustava u izgradnji teorije ratne veštine*, »Vojno delo« br. 11/1958.

¹³ Dr Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, VIZ, Beograd 1983, str. 196.

¹⁴ Lenjin je isticao da se na prošlost osvrtao uvek sa stanovišta sadašnjih i perspektivnih potreba.

¹⁵ Potpunije o značaju i ulozi ratnih iskustava u razradi teorije ratne veštine videti: Veljko Kadijević: *Uloga ratnih iskustava u izgradnji teorije ratne veštine*, »Vojno delo« br. 11/58 i dr Radovan Radinović, *Metoda ratne veštine*, poglavlje: Istraživanje istorijskih pojava, str. 188—203.

nedovoljno spoznata, te i takvu teoriju treba samo uzimati kao orijentire, principe i generalije koji će se, u eventualnoj budućoj nedovoljno spoznatoj ratnoj praksi prilagođavati toj praksi i stvaralački primenjavati.

S obzirom na to da je pomenuti proces izuzetno složena stvaralačka i naučno-teorijska delatnost — koja je u najvećoj meri u domenu rada starešinskog kadra, to pretpostavlja intelektualno-misao-nu delatnost najvišeg stepena. Zanatsko-practicistički osposobljen starešina je nesposoban, gotovo nemoćan za takvo stvaralačko promišljanje i delovanje.

Fenomen transfera iskustava iz narodnooslobodilačkog rata

Andragoško-pedagoški, pre svega didaktičko-metodički aspekt primene ratnih iskustava i iskustava uopšte u vaspitno-obrazovnom procesu najčešće označavano pojmom transfera (prenošenja) znanja, veština, navika, metoda rada i mišljenja — usvojenih u jednoj na neku drugu situaciju (prošla ratna praksa — buduća ratna praksa, mirnodopska praksa (obuka) — buduća ratna praksa, nastava u vojnim školama — trupna praksa, prethodna faza — naredna faza obuke itd.). Koliki je značaj ovog, za vojnu teoriju, posebno obuku, fundamentalnog problema, može se videti iz činjenice da mnogi istaknuti naučnici smatraju da se na osnovu delovanja transfera možda može naučno-teorijski objasniti i samo stvaralaštvo, odnosno da je u osnovi mogućnosti stvaralaštva transfer.¹⁶

Bilo je, a ima još i danas, naročito u pedagoškoj i psihološkoj teoriji različitih objašnjenja fenomena transfera. Jedna od ranijih, prevaziđenih teorija, koja je imala bitnog uticaja i na vojnu obuku (dril i egzercir) jeste teorija o formalnoj disciplini,¹⁷ čiji recidivi još i danas postoje u vojnoj obuci i svesti nekih starešina.

Sa aspekta prenošenja iskustava (ratnih ili mirnodopskih) na nove situacije (ratne, trupne i sl.) naučno su relevantne naročito dve pedagoško-psihološke teorijske koncepcije: (1) teorija uloge identičnih komponenata i (2) teorija generalizovanog iskustva. Prenošenje (transfer) znanja, veština, navika, metoda rada i mišljenja, pre-

¹⁶ Dr B. Stevanović, *Pedagoška psihologija*, Beograd 1963, str. 70.

¹⁷ Prema toj teoriji vežbanje i beskrajno ponavljanje jedne vrste sadržaja (predmeta) razvija jednu opštu sposobnost u obliku formalne discipline, što omogućava uspešnost u drugim sadržajima. Ovim je opravdavan »dril« i »egzercir« u vojnoj obuci i potreba beskrajnih mehaničkih ponavljanja radnji i postupaka.

ma prvoj teoriji, moguć je u onoj meri u kojoj postoje identični globalni elementi u situacijama u kojima je sticano ranije (sadašnje) iskustvo (NOR, mirnodopska praksa) i situacija u kojima se očekuje prenošenje prethodnog iskustva (vežbanja), na primer u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu.¹⁸

Međutim, postojanje identičnih globalnih elemenata pretpostavlja njihovo uočavanje, saznavanje, uviđanje i uopštavanje, pa je sa prvom vezana i druga teorija — teorija generalizovanog iskustva. Danas se smatra naročito opravdanim tumačenje prema kojem sadržaj bilo kog saznanja (učenja), sam po sebi, ne garantuje opšte vežbanje i razvijanje mišljenja i intelekta. Najvažnije je da se obezbedi adekvatan metodološki i didaktičko-metodički pristup, koji će podsticati stvaralačku aktivnost ljudi i koji će obezbeđivati i podsticati generalizovanje iskustva.

U novijim izučavanjima fenomena transfera sve više se naglašava značaj izgradnje metoda mišljenja, odnosno izgradnje pouzdanog fleksibilnog načina mišljenja koji je najpouzdaniji »most« za kreativno prenošenje ranijeg iskustva, usvojenog u jednoj situaciji, na neku novu situaciju (NOR — ONOR, vojnoškolska praksa — trupna praksa i sl.). Međutim, nužno je istaći da kada se radi o razvijanju metoda i načina mišljenja, i tada se mora negovati stvaralaštvo i otvorenost za novo iskustvo i nove uslove. Standardizacija i »modelovanje« mišljenja može da vodi stereotipnoj i intelektualno-misaonoj uniformnosti i dogmatizmu, što je u suprotnostima sa bitnim zahtevima naše koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane, ONOR-a i oružane borbe u njemu.

U vezi sa ulogom prethodnog iskustva (ratnog, mirnodopskog) za buduću praksu ili učenje, neophodno je istaći još nekoliko bitnih karakteristika i principa.

Ako se rešavala jedna, na primer, taktičko-operativna situacija, ona u strukturi ličnosti, koja je taj zadatak rešavala, ostavlja određeni »trag« koji, zatim, po pravilu, olakšava rešavanje nekog sličnog zadatka u drugoj situaciji. Taj trag se, u stvari uopšteno iskustvo, zatim, dovodi u vezu sa sadašnjim zahtevima, odnosno zahtevima nove borbene (taktičke ili druge) situacije i na taj način se reaktivira. Prepoznavanje, sećanje, analogija i drugi procesi, kojima se povezuje ranija i nova situacija uvek donose kao rezultat stvaralačko-misaonog procesa nešto novo — a to je adekvatno rešenje novog zadatka.

¹⁸ Fenomen transfera je posebno značajan za mere i postupke kojima se mirnodopska obuka približava (prilagođava) fizionomiji i zahtevima budućeg ONOR-a (budućoj ratnoj praksi).

Akumulacija ranijeg iskustva (razvoja metoda mišljenja i sl.) nije samo individualna, dakle ne odnosi se samo na pojedina iskustva, već na širi dijapazon iskustava (na primer, rešavanje određenog broja različitih borbenih zadataka), odnosno izgrađuju se zajednička obeležja. Takva zajednička obeležja prethodnog iskustva su uvek trajnija, fleksibilnija a time i prilagodljivija u novim situacijama.¹⁹

Sa didaktičko-metodičkog aspekta značajna su i neka novija tumačenja značaja ponavljanja i vežbanja jednom usvojenog iskustva (naročito veština i navika), polazeći od poznate maksime: »Ponavljanje je majka vežbanja (učenja)«. Načelno je opravdano govoriti i o tome da postoji potencijalna opasnost od prevelike »zasićenosti« u vežbanju i učenju, jer preterano vežbanje (ponavljanje) može da vodi do stereotipnog ponašanja i rešavanja raznih situacija i problema, bez obzira na to da li se radi o mirnodopskim ili ratnim situacijama. Svako stereotipno ponašanje je sklono dogmatizmu i šablonima i nije sposobno da uzme u obzir razlike između prošle i nove situacije.

Već iz ovoga što je do sada rečeno o pedagoško-andragoškom i didaktičko-metodičkom aspektu prenošenja ranijeg iskustva u nove situacije, izvesno je da to iskustvo mora biti tako uopšteno i tako organizovano da omogućiti kao »aktivno jezgro« uviđanje nove situacije — problema i njeno uspešnije rešavanje.²⁰ Treba istaći i činjenicu da je primenljivost prethodnog uopštenog iskustva (iz NOR-a), uviđanjem nove situacije (ONOR), moguće samo na osnovu uopštenih principa i metoda mišljenja, koristeći i tzv. simbolički sistem. Jer, oba ova procesa omogućavaju stvaralačko uopštavanje prethodnog iskustva — što se, u osnovi, i prenosi u nove situacije (borbene, situacije učenja i sl.).

¹⁹ To znači da se i uopšteno iskustvo menja pod uticajima novog iskustva (na primer, iskustvo iz NOR-a pod uticajem mirnodopskog iskustva). Opšta je težnja ka stvaranju neke vrste pregnantne forme u vidu težnje ka uravnoteženju ranijeg i novog iskustva, ka izostravanju glavnih elemenata, približavanju starog i novog iskustva i sl. Čitav taj proces vodi ka uopštavanju ranijih iskustava i obezbeđivanju uslova da se ono može stvaralački primeniti u nekim novim situacijama (mirnodopskim i ratnim).

²⁰ Sam proces uviđanja problema (problemskih situacija, kakve su borbene situacije) vrlo je složen i još uvek nedovoljno izučen. Uviđanje zavisi od mnogih okolnosti — inteligencije ličnosti, stepena uopštenog i celovitog organizovanja prethodnog iskustva, od sličnosti i »prepoznatljivosti« nove situacije (problema), fleksibilnosti i otvorenosti mišljenja i dr. Naročito je didaktički važno za ratnu veštinu i rešavanje zadatka (taktičkih i dr.), da se učesnici nađu u takvoj situaciji koja ne skriva, već olakšava uviđanje.

Vaspitni značaj iskustava iz narodnooslobodilačkog rata

Vaspitni značaj iskustava iz NOR-a, u osnovi, se obezbeđuje napred izloženim povezivanjem i prenošenjem (transferom) iskustava iz NOR-a u našu savremenu vojno-odbrambenu teoriju — teoriju opštenarodne odbrane, teoriju ONOR-a, teoriju ratne veštine, teoriju vojnog vaspitanja i obrazovanja. Međutim, pored istaknutog, vaspitni značaj imaju i neki specifični sadržaji iskustva iz NOR-a, naročito oni koji imaju karakteristike značajne za ideološko i moralno-političko vaspitanje i obrazovanje.

Bogatstvo sadržaja, odnosno neiscrpnost tih izvora je sa vaspitnog stanovišta vrlo velika. Razvijanje i negovanje tradicija iz NOR-a, ukazivanje na primere hrabrosti, upornosti, starešinske i boračke inicijative i smelosti, nepokolebljivosti, visoke moralno-političke svesti, stvaralačkog rešavanja situacija i dr. — ima ogroman i nezamenljiv značaj za vaspitanje novih generacija vojnika i starešina. Da bi primeri iz NOR-a mogli ostvariti vaspitni uticaj na mlade generacije, pored poznavanja i uvažavanja ranije istaknutih zakonitosti prenošenja ratnih iskustava, mora se voditi računa o još nekim značajnim momentima: (1) da svaki primer bude prirodno i sadržajno adekvatan kontekstu konkretnog sadržaja (obuke, razgovora i sl.). Svako veštačko »kalemljenje« neadekvatnih primera iz NOR-a, ne retko postiže suprotan vaspitni efekat; (2) gde god je moguće treba angažovati neposredne učesnike NOR-a — jer to daje autentičnost primeru i povećava njegovu vaspitnu moć; (3) primere treba adekvatno inkorporirati u sve odgovarajuće sadržaje, a ne samo ideološko-političke. Primer iz NOR-a, koji se iznosi samo formalno iz obaveze, a ne odgovara aktuelnim sadržajima, više je štetan nego ako se ne upotrebi.

Iskustva iz rada vojnih škola u narodnooslobodilačkom ratu njihov značaj

Istražena i uopštena vojna vaspitno-obrazovna iskustva iz NOR-a i njihov značaj za stvaralačku izgradnju savremene teorije vojnog vaspitanja i obrazovanja ima slične opšte karakteristike i podleže istim zakonitostima o primeni iskustava iz NOR-a o kojima je prethodno bilo reči, — na jednu specifičnu oblast, obuku i vaspitanje.

To se naročito odnosi na vaspitno-obrazovna iskustva iz rada vojnih škola i kurseva u toku narodnooslobodilačkog rata.

Izučavanje i uopštavanje iskustava iz rada vojnih škola i kurseva u toku NOR-a, poseban značaj ima za planiranje i razradu sistema školovanja i usavršavanja starešinskog kadra u eventualnom ONOR-u. Uopštena, relativno trajna i autentična andragoško-pedagoška i didaktičko-metodička iskustva i njihova stvaralačka primena u koncipiranju sistema školovanja i usavršavanja starešinskog kadra u eventualnom ratu, osnovni je smisao i suština korišćenja tih iskustava.

Poznato je da je u toku NOR-a radio relativno veliki broj vojnih škola i kurseva i da je prva oficijalna vojna partizanska oficirska škola Glavnog štaba Hrvatske počela sa radom u selu G. Budački na Kordunu, 21. 02. 1942. godine, i da je ta škola kasnije (4. 11. 1942) prerasla u Vojnu školu Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.²¹

Polazeći od principa oslanjanja na sopstvene snage, naše vojno i partijsko rukovodstvo je još pre rata, a početkom NOR-a posebno, shvatilo da je jedno od strategijskih pitanja uspeha NOR-a bilo pitanje izgradnje sopstvenih kadrova, bez obzira na vrlo teške uslove rata i revolucije. Briga o sopstvenim vojnim kadrovima (komandirima, komandantima, političkim komesarima i dr.) bila je u toku celog NOR-a u centru pažnje KPJ, Vrhovnog štaba i druga Tita.

Vojne škole i kursevi u toku NOR-a bile su konstituisane u jedan fleksibilan sistem, prilagodljiv aktuelnom stanju, kako po mestu lokacije (većina je radila na slobodnoj teritoriji), tako i po dužini trajanja škole (kursa), rukovođenju, sadržaju nastavnih planova i programa i drugih elemenata vaspitno-obrazovnog rada.

Osnovna iskustva sa stanovišta principa školovanja kadrova u toku NOR-a, stvaralački primenljivih i na sistem školovanja i usavršavanja oficirskog kadra u eventualnom ratu, mogla bi se formulisati na sledeći način: (1) zahtev za vrhunskom obučenošću naših starešina, koji će uspešno rukovoditi borbenim dejstvima i u uslovima tehnički nadmoćnijeg protivnika; (2) princip neprekidnog vežbanja praktične primenljivosti znanja, velikog intenziteta i efikasnosti obuke (za kratko vreme, po skraćenim programima ostvariti visoke efekte obuke); (3) adaptiranost i fleksibilnost sadržaja obu-

²¹ U periodu od 1941. do 1945. radilo je 36 vojnih škola i 233 različita kursa — koje je pohađalo preko 28.000 slušalaca ili oko 1/3 svih starešina NOV i POJ (videti M. Stanišić, *Izgradnja kadrova u oružanim snagama 1941—1945*, Zbornik radova VVPS JNA, br. 5/72, Beograd, str. 38).

čavanja i metodike obuke — uslovljen promenama u ratnoj praksi — naročito uvođenjem novih postupaka u ratnoj veštini i borbenim postupcima, kao i tehničkim inovacijama u opremi i naoružanju; (4) veći stepen decentralizacije vojnoškolskog sistema i prenošenje nadležnosti na vidove, rodove i službe i odgovarajuće jedinice, komande i ustanove; (5) princip stalne mobilnosti, ažurnosti i borbene gotovosti škola (kurseva) — jer će često biti u situaciji da se bore kao i ostale borbene jedinice.

Što se tiče izbora kandidata za vojne škole, pored prilagođavanja mirnodopskog sistema izbora kadrova,²² osnovno opredeljenje je bilo da kandidati u borbenoj praksi pokažu visoke moralno-političke kvalitete, sposobnost rukovođenja i komandovanja, hrabrost i sposobnost stvaralačkog snalaženja i inicijative u rešavanju borbenih situacija i zadataka. Pri tome je za uzdizanje na više položaje, u principu, trebalo odabirati starešine sa nižih položaja, koji već imaju, pored borbenog, i starešinsko iskustvo.²³

U ratnim uslovima specifičan je didaktičko-metodički put obučavanja starešinskog kadra. U toku NOR-a vojni kadrovi su najpre sticali praktično borbeno iskustvo, a zatim su to praktično iskustvo teorijski osmišljavali u školama i kursovima. Naravno, da ovaj put saznanja nije pravilo i za budući ONOR, ali je sasvim izvesno da bi i u eventualnom ratu u oficirskim školama i kursovima težište bilo na praktično-primenjenoj obuci sa nužnim teorijskim osmišljavanjem. U stvari, moglo bi se reći da ratni uslovi uslovljavaju i didaktičko-metodička rešenja, polazeći od principa — uočiti pre svega ono što je potrebno za rat. To, svakako, ne znači da se teoriji posvećuje neadekvatna pažnja, već da za šire izučavanje teorije nema vremena. Stoga je u metodici nastave ratnih škola i kurseva veoma značajno da se pri izučavanju sadržaja u svakoj novoj temi, vežbi, času — uvek i neposredno ukazuje na mogućnost i način stvaralačke primene znanja, veština i navika u praktičnoj borbenoj delatnosti.

²² Izbor kadrova za vojne škole i kurseve u NOR-u nije se mogao osloniti na kadrove bivše jugoslovenske vojske, jer se samo oko 700 bivših jugoslovenskih oficira i podoficira opredelilo za NOR, među njima nijedan general i svega dva pukovnika (videti: puk. dr Gojko Miljanić, *Školovanje starešinskog kadra u toku NOR-a*, Zbornik radova VA KoV br. 3/76, str. 135).

²³ Iskustva iz NOR-a upućuju na ovakav zaključak, polazeći i od toga da je u toku NOR-a veliki broj kadrova regrutovan iz redova španskih boraca. U njemu je učestvovalo oko 250 španskih boraca. Od njih četiri su bili članovi Vrhovnog štaba. Od ukupno 16 komandanata korpusa 10 su bili »Španci«, a sva četiri komandanta armije u završnim operacijama su bile starešine u španskom građanskom ratu (videti: puk. prof. dr Gojko Miljanić, *Tito o izgradnji vojnih kadrova u NOR-u*, Bilten CVVŠ, br. 1/1981, str. 35).

To je, istovremeno, bio u NOR-u, a važi i za ONOR, osnovni princip vrednovanja dostignuća i ocenjivanja uspeha u školi-kursu.

U vojnim školama i kursevima u NOR-u, u vaspitno-obrazovnom procesu nije bilo klasičnog, relativno pasivnog vojnoškolskog položaja slušalaca. Svi slušaoci, većiskusni borci i starešine, sa velikim praktičnim borbenim iskustvima, iskustvom u radu sa ljudima, sa već proverenim i dokazanim moralno-političkim osobinama nisu ni mogli biti pasivni objekti, već samo stvaralački aktivni akteri — subjekti u nastavnom procesu i celokupnom radu u toku trajanja školovanja (kursa). Kritičnost i stvaralački doprinos slušalaca rešavanju nastavnih zadataka, polazeći od iskustava iz borbene prakse, bio je osnovni didaktičko-metodički put u nastavi. Partizanskim starešinama bio je nepoznat i neprihvatljiv bilo kakav dogmatizam, šablonizam i tradicionalni vojni formalizam i dril. Intelektualne i misaone sposobnosti, nezavisno od toga koliko su partizanske starešine prethodno bili školovani, došle su do punog izražaja, jer su za njihovo ispoljavanje postojali objektivni uslovi i nužna potreba.

Sistem vojnih škola i kurseva u NOR-u, povezan sa učenjem u borbenoj praksi i praktičnom rukovođenju borbenim dejstvima, neprekidno lično usavršavanje (samoobrazovanje) starešina Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, bio je začetak i pionirsko praktično ostvarenje današnje moderne koncepcije (doktrine) permanentnog obrazovanja starešinskog kadra.

Sa naučnom izvesnošću se može pretpostaviti da su vojne škole i kursevi u NOR-u, ne samo trajna osnova našeg sadašnjeg mirnodopskog vojnoškolskog sistema već da se i generalizovana iskustva iz rada vojnih škola i kurseva iz NOR-a mogu, u velikoj meri, stvaralački ugraditi u rešenja sistema ratnog školovanja i usavršavanja starešinskog kadra u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu.